

bovendien behoefde de predikant niet meer te catechiseren; BZ 1857B, 727.

⁷⁴ J. Crietée (11-39; 33); C.M. Moes (10-77; 33).

⁷⁵ W. Boekhoudt (22-94; 44), "*Uit mijn verleden.*" *Bijdrage tot de kennis van Suriname*, Winschoten 1874, m.n. 34-38. Zie ook Boekhoudts brieven (1846-47) aan P. Hofstede de Groot over het werk onder de inheemse bevolking; Arch. HdG, 4a.

⁷⁶ Naar de barbiesjes (<Berbice) gaan: omkomen. Het betrof hier H.W.P. Junius (03-...; EL 27), die in 1829 naar Berbice ging, en J. Scholte (...; 29), D. Moolhuizen Phz. (06-...; 30) en G. Drost (11/12-...; 37), die in respectievelijk 1832, 1838 en 1844 naar Essequibo en Demerary vertrokken. Dat er nadien geen nieuwe kandidaten naar Brits Guyana vertrokken, zal samenhangen met het feit de Nederlandse belangen in dit gebied steeds geringer werden.

⁷⁷ Hooijer, *Kerkelijke wetten*, 322. In de jaren 1836-1848 werd deze plaats (bij de z.g. 'Indische kerk') ingenomen door W.R. van Hoëvell.

⁷⁸ H. Hiebink (09-89; 35) werd in 1860 opgevolgd door de predikant H.C. Voorhoeve. B.F. Matthies (18-08; EL 41); G.K. Niemann (23-05; EL 48); G.H. Lamers (34-03; 57); J. Cramer (33-95; 58); Th.H. Nahuys (36-15; 60); H.V. Hogerzeil Sz. (39-07; 62); R. Cremer (37-99; 60). Na

deze hulp ook het eerste halfjaar van de vacature waar. Van de vier die Groningen als alma mater hadden, begonnen er twee bij hun respectievelijk 61- en 71- jarige hulpbehoevende vaders; zij en ook de nummers drie en vier kwamen op dorpen terecht, de laatsten bij predikanten van rond de 80 jaar. Toen de zes begonnen waren ze gemiddeld drie jaar kandidaat; uiteindelijk bleven ze (eveneens gemiddeld) 2,5 jaar op hun eerste werkplek. Drie leden van de groep vonden snel een vaste betrekking; één van hen als opvolger van zijn vader. De vierde en vijfde moesten elders één, respectievelijk twee, nieuwe termijn als hulpprediker op zich nemen alvorens een eigen kansel te krijgen; de zesde moest simpelweg 4,5 jaar wachten alvorens hij voor meer dan dertig jaar in het kleine Altforst (classis Nijmegen) kwam te staan.⁹¹

Per 1 juli 1835 werden niet alleen de contracten van de zes verlengd, maar ook nog drie andere hulppredikers, ditmaal allen Leidenaren, van rijkswege benoemd: twee als tijdelijke hulp bij predikanten; de derde in het zich uitbreidende Amersfoort, dat per 1836 een vaste plaats voor een adjunctprediker kreeg toegewezen. Voor nummer twee uit laatstgenoemde groep, J.P.H. van Hulsteyn, was de aanstelling een uitkomst. Van Hulsteyn, die in augustus 1830 was geslaagd voor zijn proponenten, was in 1833 afgewezen in het Zeeuwse Borssele. Hoewel hij de favoriet van de collator van genoemde plaats was geweest, had de kerkeraad, die in meerderheid voor een orthodoxere kandidaat koos, dusdanig verzet geboden dat uiteindelijk, bij wijze van compromis, een derde kandidaat de plaats gekregen had. Het hulppredikerschap, gevolgd door nog een tweede termijn elders, werd nu een opstap voor Hulsteyns eerste vaste baan: hij werd in augustus 1836 predikant in het Zeeuwse Biggekerke. Daar nam hij de plaats in H.J. Buddingh, één van de acht predikanten die in die tijd van de Afscheiding de Hervormde Kerk verlieten en zo plaats maakten voor anderen.⁹²

Het hulppredikerschap werd zo belangrijk dat vanaf juli 1835 in de kandidatenlijsten van de *Boekzaal* werd bijgehouden wie er binnen de Hervormde en de Lutherse Kerk officieel als adjunct- of hulpprediker werkten. Het was dus niet langer een schande dat men zulks deed; eerder zal het als een *prae* op de CV van de betreffende kandidaat gegolden hebben. Pas in november 1863 zou er voor het eerst weer een kandidatenlijst verschijnen waarin geen hulppredikers werden vermeld.⁹³ De hoogtijdagen van het overschot en de hulpen waren toen allang achter de rug. De eerste tekenen van een kentering van het tij deden zich niet alleen in Groningen, maar ook elders, rond 1848 voor. In januari van dat jaar waagde een kandidaat die al twee jaar geen gemeente had gevonden, het desondanks om voor twee beroepen – van de Zeeuwse gemeenten Krabbendijke en Fort Bath – te bedanken,